

VEZİRKÖPRÜ YÖRESİNDE BULUNAN 17-18. YÜZYIL OSMANLI MEZAR TAŞLARI

RECEP GÜN*
YILMAZ CAN**
EYÜP NEFES***
AHMET ÇAKIR****

17th-18th Century Ottoman Tombstones in Vezirköprü Region

Abstract: As is known, tombstones take an important place among our cultural assets in terms of their various features. Not only do these tombstones involve a great many subjects such as socio-cultural structures in the period when they have been built, their material and sentimental values and lifestyles but the mentioned ones are among structures which involve intensely Turkish ornament art, motifs and compositions as well. There are some fifty graves, which have been left alone in different parts of Vezirköprü, dating from the Ottoman period and tombstones belonging to these graves. In this study, we will examine the sixteen graves and tombstones belonging to the mentioned graves dated to 11th- 12th centuries AH (17th-18th AD) which have had historical and artistic value with reference to obtained data. Our aim is to reveal the artistic and cultural characteristics of these works, and to attract the attention of the authorities to this issue.

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları Tarihi ABD. [rgun@omu.edu.tr].

** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları Tarihi ABD. [ycan@omu.edu.tr].

*** Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları Tarihi ABD. [eyupnefes@omu.edu.tr].

**** Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk Din Musikisi ABD. [ahmetc@omu.edu.tr].

Keywords: Grave, Tombstone, Ottoman Period, Inscription, Vezirköprü.

Öz: Bilindiği üzere mezar taşları, muhtelif hususiyetleri itibariyle kültürel varlıklarımız arasında önemli yer tutmaktadır. Yapıldıkları dönemlerin sosyo-kültürel yapıları, maddi ve manevi değerleri ve hayat anlayışları gibi pek çok konuda malumat ihtiva eden bu taşlar ayrıca Türk süsleme sanatı motif ve kompozisyonlarının en yoğun olarak görüldüğü yerler arasındadır. Vezirköprü'nün farklı yerlerinde kendi hallerine terk edilmiş, elli civarında Osmanlı dönemine ait mezar ve bunlara ait mezar taşları bulunmaktadır. Biz bu çalışmamızda elde ettiğimiz verilerden hareketle tarihi ve sanatsal kıymeti haiz bu taşların h.11-12/ m.17-18. yüzyıllar arasına tarihlenen 16 tanesini inceleyeceğiz. Amacımız söz konusu bu eserlerin sanatsal ve kültürel özelliklerini ortaya çıkarmak ve yapılacak çalışmayla yetkililerin ilgilerini bu noktaya çekmektir.

Anahtar kelimeler: Mezar, mezar taşı, Osmanlı Dönemi, kitabe, Vezirköprü.

Giriş

38

OMÜİFD

Mezar taşları, muhtelif hususiyetleri itibariyle kültürel varlıklarımız arasında önemli yer tutmaktadır. Yapıldıkları dönemlerin sosyo-kültürel özellikleri, maddi ve manevi değerleri ve hayat anlayışları gibi pek çok konuda malumat ihtiva eden bu taşlar ayrıca Türk süsleme sanatı motif ve kompozisyon uygulamalarının yoğun olarak görüldüğü yerler arasındadır.

Samsun ve civarında bulunan Osmanlı dönemi mezar taşları araştırmacılar tarafından çeşitli çalışmalara konu edilmiş ve söz konusu taşlar form, süsleme kompozisyonu ve muhteva gibi farklı açılardan inceleme-ye tabi tutulmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla henüz herhangi bir çalışmada ele alınmamış, bir miktar mezar taşı da Vezirköprü yöresinde bulunmaktadır. Bunların 46 tanesi Yeni Mahalle Mezarlığı'nda (Foto. 1); 2 tanesi Karlık Mezarlığı'nda (Foto. 2); 1 tanesi Kurşunlu/Çanaklı Camii'nin avlusunda (Foto. 3); 1 tanesi de Faruk Cömert Caddesi'nde bir binanın içinde (Foto. 4) yer almaktadır. Bu taşlardan 37 kadarının tarihleri tespit edilebilmiş, 12 kadarının tarihleri ise taşların alt kısımlarının toprak altında kalması veya tarih veren kısımlarının kırık veya aşınmış olması gibi nedenlerden ötürü tespit edilememiştir. Tarihleri tespit edilebilmiş olan-

lardan 1 tanesi h.11. yüzyıla; 15 tanesi h. 12. yüzyıla; 21 tanesi ise 13-14. yüzyıllara aittir.

Biz esasen Vezirköprü yöresinde bulunan mezar taşlarını bir bütün halinde incelemeyi hedeflemiştik. Ancak sayı açısından bir makale çalışmasının sınırlarını aşacağı düşüncesiyle söz konusu taşların yüzyıl ayrımı yapılarak incelenmesinin daha uygun olacağı kanaatine vardık. Bu nedenle kronolojik olarak sıraladığımız taşların h.11-12. yüzyıllara ait olan 16 tanesini bu çalışmamızda¹; geriye kalan 13-14. yüzyıla ait 21 adedini ise bir başka çalışmamızda ele alacağız.

Amacımız, milli kültürümüzün önemli unsurları arasında yer alan, plastik özellikleri ile Türk sanatının farklı dönemlerinin özelliklerini barındıran ve bu nedenle de her biri, zamanlarının birer şahidi ve temsilcisi konumunda olan bu eserlerin sanatsal özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Bununla beraber çeşitli sebeplerle bir kısmı tahribata maruz kalmış bu taşların tamamen yok olup gitmemeleri için yetkililerin ilgi ve dikkatlerini bu noktaya çekmek de ayrıca önem arz etmektedir.

Katalog

1. Hacı Mustafa Oğlu Hüseyin Efendi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezar, üstü açık bir sanduka ile bir başucu şahidesinden müteşekkildir. Kesme taştan sandukanın (195x67x50 cm.), baş ve ayakucu dikmeleri oldukça kalın, yanlardakiler ise incedir. Kare prizması şeklindeki başucu şahidesi (65x13x13 cm.) sanduka başucu dikmesi içerisine gömülmüş vaziyettedir. Mevcut haliyle başucu şahidesinde başlık bulunmamaktadır. Şahidenin dış yüzü bütünüyle kitabeyle tahsis edilmiştir (Foto. 5). Sekiz satır halindeki kitabe 1088/1677-1678 ta-

¹ Hicri 11-12. yüzyıllar miladi takvimde 1591-1785 yılları arasında tekabül etmektedir. Hicri tarihleri miladiye çevirmede Türk Tarih Kurumu'nun Tarih Çevirme Kılavuzu esas alınmıştır.
Bkz.: <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Sayfa&No=385>

rihli olup² celî sülüs hatla Arapça yazılmıştır. Kitabenin satır araları bölümlenmemiştir. Kitabe şu şekildedir:

1- İntekale el-merhûm	١- انتقل المرحوم
2- Hüseyin	٢- حسين
3- Efendi	٣- افندى
4- İbnü'l-Hâc	٤- ابن الحاج
5- Mustafa fi	٥- مصطفى فى
6- Evâhiri şehri	٦- اواخر شهر
7- Saferi'l-Hayr	٧- صفر الخير
8- Sene 1088.	٨- سنة ١٠٨٨

40

OMÜİFD

2. Hacı Abbas Ağa Oğlu Hasan Ağa

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda yalnızca mermerden bir başucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide düşey dikdörtgen plaka (90x23x11 cm.) şeklinde gövdeli olup başlık kısmı çapraz kafes dilimli başlıklı, taşkın sarıklı kavuk formunda düzenlenmiştir. Gövde yan kenarları büyük oranda kırılmış olan şahidenin ön yüzünde kitabe yer almaktadır (Foto. 6).

Kitabe 1127/1715 tarihli olup yedi satır halinde celî sülüs hatla Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır. Kitabenin satır aralarına ince kabartma cetveller çekilmiştir. Kitabe şu şekildedir:

1- Ziyâretten murad hemân duâdır	١- زیارتدن مراد همان دعادر
2- Bugün bana ise yarın sanadır.	٢- بو کون بکا ایسه یارین سکاڊر

² Tarihler, ölüm tarihi olup ilki hicri, ikincisi miladidir.

- 3- Merhûm Dedezâde ۳- مرحوم ده ده زاده
- 4- Hasan Ağa ibni'l-Hâc Abbas Ağa ۴- حسن اغا ابن الحاج عباس اغا
- 5- Rûhuna Fâtîha ۵- روحنه فاتحه
- 6- Sene 1127 ۶- سنه ۱۱۲۷
- 7- Fi Ramazan 2 ۷- في رمضان ۲

3. Mustafa Ağa

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda sadece başucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda (110x30x16 cm.) olup üstte çapraz kafes dilimli başlıklı, taşkın sarıklı kavuk şeklinde başlığa sahiptir. Gövde kısmı tamamen kitabe ile kaplanmış şahidede başka bezeme yoktur (Foto. 7).

Kitabe 1156/1743-1744 tarihli olup yedi satır halinde celî sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabenin ilk satırının son kısmı okunamayacak derecede silik durumdadır. Kitabe şu şekildedir:

- 1- Ukbâya rihlet eyledi bir ... ۱- عقبایه رحلت ایلدي بر ...
- 2- İde Hüdâ menzilin Hâbde Firdevs ۲- ایده خدا منزلین خوابده فردوس
- 3- Naîm ola kabri nûr-ı Hakla ziyâ ۳- نعیم اوله قبری نور حقله ضیا
- 4- Hak taâlâ rûhunu şâd eyleye ruh-ı ۴- حق تعالی روحنی şad ایلیه روح
- 5- Mevtâya budur lâıyk duâ merhûm ۵- موتایه بودر لایق دعا مرحوم
- 6- Mustafa Ağa rûhuna Fâtîha ۶- مصطفی اغا روحنه فاتحه
- 7- Sene 1156 ۷- سنه ۱۱۵۶

4. Hacı Ahmet

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda sadece başucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda

(92x30x14 cm.) olup çapraz kafes dilimli başlıklı, taşkın sarıklı kavuk formunda başlığa sahiptir. Gövdesinin üst kısmında kırıklar olan şahidenin ön yüzü tamamen kitabeye tahsis edilmiştir. Şahidede başka bezeme bulunmamaktadır (Foto. 8).

Kitabe 1163/1749-1750 tarihli olup beş satır halinde celî sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarına ince kabartma çizgiler çekilmiş kitabenin bazı yerleri kırık olduğu için okunamamıştır. Kitabe şu şekildedir:

1- ... zâde el-Hâcî Ahmed	۱ - ... زاده الحاجی احمد
2- ... di mâh-ı Zilhiccenin	۲ - ... دی ماه ذی الحجنک
3- On üçünde merhûm olmuştur	۳ - اون اوچونده مرحوم اولشدر
4- Rûhîçün el-Fâtîha	۴ - روحیچون الفاتحه
5- Sene 1163	۵ - سنه ۱۱۶۳

42

OMÜİFD

5. Hacı Ahmet Oğlu Abdülkadir

Mezarda mermerden baş ve ayakucu şahideleri bulunmaktadır. Başucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli olup (65x22x11 cm.) başlık kısmı kırıktır. Gövdesinin ön yüzü tamamen kitabeye kaplı olan şahidede süsleme unsuru bulunmamaktadır (Foto. 9).

Ayakucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli ve sivri kemerlidir (56x20x8 cm). Şahidede herhangi bir bezeme unsuru yoktur.

Kitabe 12 Rebû'l-Evvel 1168/1754-1755 tarihli olup Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Celî sülüs hatla beş satır olarak işlenmiş kitabenin satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiştir. Kitabe şudur:

1- Alâmetten murâd hemân duâdır	۱ - علامتدن مراد همان دعادر
2- Bugün bana ise yârın sanadır	۲ - بوگون بکا ایسه یارین سکاادر

- 3- Merhûm Abdü'l-Kadîr bin ۳- مرحوم عبد القدیر بن
- 4- El-Hâc Ahmed rûhuna ۴- الحاج احمد روحنه
- 5- Fâtiha sene 1168 fî 12 ra ۵- فاتحه سنه ۱۱۶۸ فی ۱۲ ر

6. Mustafa Oğlu Hacı Ahmet

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda sadece başucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda (100x32x15 cm.) olup, çapraz kafes dilimli başlıklı, taşkın sarıklı kavuk şeklinde başlığa sahiptir. Gövdesinin ön yüzü tamamen kitabe ile kaplanmış şahidede başka bezeme yoktur (Foto. 10).

Kitabe 7 Şa'bân 1168/1754-1755 tarihli olup yedi satır halinde celî sü-lüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgi-ler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

- 1- Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî ۱- هو الخلاق الباکی
- 2- Ziyâretten murâd hemân bir duâdır ۲- زیارتدن مراد همان بر دعادر
- 3- Bugün bana ise yârın sanadır ۳- بوگون بکا ایسه یارین سکاادر
- 4- Merhûm el-Hâcî Ahmed bin ۴- مرحوم الحاجی احمد بن
- 5- Mustafa rûhîçün Fâtiha ۵- مصطفی روحیچون فاتحه
- 6- Sene 1168 ۶- سنه ۱۱۶۸
- 7- Fî 7 şın ۷- فی ۷ ش

7. Hacı Mustafa

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda mermerden baş ve ayakucu şahideleri bulunmaktadır. Başucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli olup (98x28x14 cm.) çapraz kafes dilimli başlıklı, taşkın

sarıklı kavuk formunda başlığa sahiptir. Gövdesinin ön yüzü tamamen kitabeyle kaplı olan şahidede süsleme unsuru bulunmamaktadır. Şahidenin gövde üst kenarlarında kırıklar mevcuttur (Foto. 11).

Ayakucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli ve sivri kemerlidir (93x30x9 cm.). Şahide tezyinatsızdır.

Kitabe 1171/1757-1758 tarihli olup altı satır halinde celî sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

1- ...ye değildir çünkü dehr-i ...	۱-...به دکلدِر جونکی دهر ...
2- Gel oku İhlâs ile bir Fa- tiha itme sükût	۲- کل اوقو اخلاصله بر فاتحه اتمه سکوت
3- Gel nazar eyle bu mevtâ kabrini ve ibret al...	۳- کل نظر ایله بو موتا قبرینی و عبرت ال
4- Küllü nefsin fâniyeh fellâhu hayyun lâ yemût	۴- کل نفس فانیه فالله حی لا یموت
5- Merhûm el-Hâc Musta- fa rûhuna	۵- مرحوم الحاج مصطفی روحنه
6- Fâtiha sene 1171...	۶- فاتحه سنه ۱۱۷۱...

8. Hacı Ali Bey Oğlu Mustafa Efendi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda mermerden baş ve ayakucu şahideleri bulunmaktadır. Başucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka formunda (115x32x12 cm.) olup oval tipli sarıklı başlığa sahiptir. Başlık, tepede dikey dilimli takke ile onun alt tarafına sarılmış çapraz eğimde

dilimli sarıklı kavuk şeklindedir. Gövdesinin ön yüzü tamamen kitabe ile kaplanmış şahidede başka bezeme yoktur (Foto. 12).

Ayakucu şahidesinin üst yarısı kırık olup herhangi bir süslemesi yoktur.

Kitabe 1172/1758-1759 tarihli olup yedi satır halinde celî sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

1- Alâmetden murâd olan duâdır	۱ - علامتدن مراد اولان دعادر
2- Bugün bana ise yârın sanadır	۲ - بو کون بکا ایسه یارین سکا در
3- Dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya	۳ - دار فنادن دار بقایه
4- Rihlet iden merhûm	۴ - رحلت ادن مرحوم
5- Mustafa Efendi bin el-Hâc	۵ - مصطفی افندی بن الحاج
6- Ali Bey rûhuna Fâtîha	۶ - علی بک روحنه فاتحه
7- Sene 1172 Ramazan	۷ - سنه ۱۱۷۲ رمضان

9. Hacı Abdullah Oğlu Seyyid Molla Abdullah

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda sadece başucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda (74x21x11 cm.) olup başlığı kırıktır. Ön yüz tamamen kitabeye tahsis edilmiş olan şahidede başka bezeme yoktur (Foto. 13).

Kitabe 1176/1762-1763 tarihli olup beş satır halinde celî sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe oldukça harap haldedir. Kitabe şu şekildedir:

1- El- Hâc Abdullâh	۱ - الحاج عبدالله

2- Oğlu merhûm	٢ - اوغلى مرحوم
3- ve mağfûr Seyyid	٣ - و مغفور سيد
4- Monla Abdullah	٤ - منلا عبدالله
5- Rûhuna Fâtîha	٥ - روحنه فاتحه
6- Sene 1176	٦ - سنه ١١٧٦

10. Es-Seyyid Mehmed Efendi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda yalnızca başucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli (90x28x12 cm.) olup başlığı oval tipli tepede dikey dilimli takke ile onun alt tarafına sarılmış çapraz eğimde dilimli sarıklı kavuk şeklindedir. Gövdesinin ön yüzü kitabe ile kaplanmış şahidede başka bezeme yoktur. Şahide gövdesinin üst kısmında kırıklar mevcuttur (Foto. 14).

Kitabe 1176/1762-1763 tarihli olup beş satır halinde celî sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

1- Merhûm ve mađfur	١ - مرحوم و مغفور
2- el-hâfız es-Seyyid	٢ - الحافظ السيد
3- Mehmed Efendi	٣ - محمد افندي
4- Rûhuna Fâtîha	٤ - روحنه فاتحه
5- Sene 1176	٥ - سنه ١١٧٦ ...

11. Mustafa Efendi Oğlu Seyyid Feyzullah Efendi

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda mermerden baş ve ayakucu şahideleri bulunmaktadır. Başucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şek-

linde gövdeli olup (85x27x12 cm.) çapraz eğimde dilimli sarıklı başlığa sahiptir. Gövdesinin ön yüzünün tamamı kitabeyle kaplı olan şahidede süsleme unsuru bulunmamaktadır (Foto. 15).

Ayakucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli ve sivri kemerlidir (69x23x8 cm.). Şahidede herhangi bir bezeme unsuru yoktur.

Kitabe Rebû'l-evvel 1177/1763-1764 tarihli olup Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Celî sülüs hatla dört satır olarak işlenmiş kitabenin satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiştir. Kitabe şudur:

1- Mustafa Efendinin oğlu	۱ - مصطفى افنديك اوغلى
2- Merhûm Seyyid Feyzullah	۲ - مرحوم سيد فيض الله
3- Efendi rûhuna Fâtîha	۳ - افندى روحه فاتحه
4- Sene 1177 fi ra-elif	۴ - سنه ۱۱۷۷ فى را

12. Abdullah Kızı Fatıma Hatun

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda mermerden baş ve ayakucu şahideleri bulunmaktadır. Başucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka halinde gövdeli (160x45x12 cm.) ve üçgen alınlıklıdır. Şahidenin ön yüzü kitabe ve bitkisel süslemelerle bezenmiştir. Şahidenin üstten yaklaşık yarıya yakın kısmını kaplayan süsleme kompozisyonunda üçlü bir düzenleme görülmektedir. Kitabenin tam üstünde yer alan bölümde etrafı yarım daire formunda bir silme ile çevrelenmiş dört katlı yarım gülbezek motifi yer almaktadır. Silmenin yan kenarlarına ters bakışimli birer gül dalı yerleştirilmiştir. Ortada yer alan ve yatay iki silme ile konturlanmış ikinci bölümde ise tabakta meyve tasvirleri görülmektedir. Küçük sütun-celerle üçe bölünmüş alanda ayaklı ve hilal formunda tasarlanmış tabaklardan kenarlardaki iki tanesinde incir ortadakinde ise türü tespit edilemeyen meyvalar dikkat çekmektedir. En üstte kalan ve şahidenin alınlık kısmını da içine alan üçüncü bölümde süsleme kompozisyonuna simetrik

olarak işlenmiş stilize akant yapraklarının oluşturduğu “c” ve “s” kıvrımlı düzenlemeler hâkimdir (Foto. 16a).

Ayakucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka halinde gövdeli (132x38x8 cm.) ve üçgen alınlıklıdır. Şahidenin ön yüzünde yer alan kompozisyonun yarım kaldığı anlaşılmaktadır. Gövde üzerinde etrafı ince silmelerle konturlanmış boş bir alan mevcuttur. Süslemeler bu boş alanın üst kısmında görülmektedir. Başucu şahidesinde olduğu gibi üçlü bir düzenlemenin hâkim olduğu süsleme kompozisyonunun esasını “c” ve “s” kıvrımlı stilize akant yaprakları oluşturmaktadır (Foto. 16b).

Başucu şahidesi ön yüzünde yer alan kitabe 1178/1764-1765 tarihli olup yedi satır halinde celî sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

1- Alâmetden murâd olan duâdır	١ - علامتدن مراد اولان دعادر
2- Bugün bana ise yârın sanadır	٢ - بوگون بکا ایسه یارین سکا در
3- Dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya	٣ - دار فنادن دار بقایه
4- Rihlet iden merhûme ve mağfûre ilâ	٤ - رحلت ادن مرحومه و مغفوره الی
5- Rahmeti Rabbihi'l-Ğafûr Fâtıma	٥ - رحمة ربه الغفور فاطمه
6- Hâtûn binti Abdillâh	٦ - خاتون بنت عبدالله
7- Rûhuna el- Fâtıha	٧ - روحنه الفاتحه
Sene 1178	سنة ١١٧٨

13. Torunzâde Emine

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda sadece başucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda (51x23x11 cm.) gövdeli olup başlığı ve gövde yan kenarları kırıktır. Ön

yüzü tamamen kitabeyle tahsis edilmiş olan şahidede başka bezeme yoktur (Foto. 17).

1186/1772-1773 tarihli kitabe yedi satır halinde celî sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe oldukça harap haldedir. Kitabe şu şekildedir:

1- ... vânim gitti cennet bâğına	۱- ... وائتم کندی جنت باغنه
2- ... kıldı pederi cânına	۲- ... قلدی پدری جاننه
3- Gençliğine doym...	۳- کنجلیگنه دویم...
4- Nâmurâd giden merhume	۴- نامراد کیدن مرحومه
5- Torunzâde Emine	۵- طورون زاده امینه
6- Rûhuna Fâtîha	۶- روحنه فاتحه
7- Sene 1186	۷- سنه ۱۱۸۶

14. Rahtvân İsmâil Ağa

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda mermerden baş ve ayakucu şahideleri bulunmaktadır. Başucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli olup (106x25x12 cm.), çubuklu başlıklı sarıklı kavuk şeklinde başlığa sahiptir. Başlık üzerine sarığın dolamları arasına sıkıştırılmış şekilde bir gül dalı işlenmiştir. Gövdenin üst köşelikleri kırık vaziyettedir³(Foto. 18a).

Ayakucu şahidesi düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli ve sivri kemerlidir (71x34x10 cm.). Şahidede herhangi bir bezeme unsuru yoktur (Foto. 18b).

³ Başucu şahidesinin başlık ve gövde kısmı halk tarafından yeşile boyanmıştır.

Kitabe 1194/1780 tarihli olup Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Celî sülüs hatla dört satır olarak işlenmiş kitabenin satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiştir. Kitabe şudur:

1- Merhûm ve mağfûr	١ - مرحوم و مغفور
2- Rahtvân	٢ - راحتوان
3- İsmâîl Ağa	٣ - اسماعيل اغا
3- Rûhuna el-Fâtîha	٣ - روحنه الفاتحه
4- Sene 1194	٤ - سنه ١١٩٤

15. Aişe Hatun

50

OMÜİFD

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda sadece başucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli (51x39x5 cm.) olup başlığı kırıktır. Şahidenin gövde kısmı kitabe ile kaplıdır. Kitabenin üstünde ve üçgen köşeliklerde stilize akant yapraklarının oluşturduğu "c" ve "s" kıvrımlı bitkisel düzenlemelerle sanki bunlara kaide oluşturuyormuş gibi kitabenin ilk iki satırının baş ve son kısımlarına stilize halde işlenmiş lale motifleri ön yüz kompozisyonunu tamamlamaktadır (Foto. 19).

Kitabe 1194/1780 tarihli olup dört satır halinde celî sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

1- Merhûme ve mağfûr lehâ	١ - مرحومه و مغفور لها
2- Âişe Hâtûn rûhîçün	٢ - عايشه خاتون روحچون
3- Bi hurmeti'l-Fâtîha	٣ - بحرمه الفاتحة
4- Sene 1194	٤ - سنه ١١٩٤

16. Hacı Hüseyin Ağazâde Ömer Ağa

Yeni Mahalle Mezarlığı'ndadır. Mezarda sadece başucu şahidesi bulunmaktadır. Şahide mermerden düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli (90x27x13cm.) olup çubuklu başlıklı sarıklı kavuk türünde başlığı bulunmaktadır. Ön yüzü tamamen kitabe ile kaplanmış şahidede başka bezeme yoktur. Şahidenin başlık ve gövde kısmında kırıklar mevcuttur (Foto. 20).

Kitabe 1199/1784-1785 tarihli olup yedi satır halinde celî sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarına kabartma çizgiler çekilmiş kitabe şu şekildedir:

1- Gül gibi açılmadan soldum hele	۱- کل کبی اجلمدن صولدم هله
2- Zâr zâr ağlar bana bülbül bile	۲- زار زار اغلر بکا بلبل بيله
3- Nâ murâdım çeşmim açık gitti âh	۳- نا مرادم چشمم اچق کندی آه
4- Rûhum şâd meskenim cennet ola	۴- روحم شاد مسکنم جنت اوله
5- Hacı Hüseyin Ağazâde merhûm Ömer	۵- حاجی حسین اغازاده مرحوم عمر
6- Ağa rûhîçün Fâtîha	۶- اغاروحیچون فاتحه
7- Sene 1199	۷- سنه ۱۱۹۹

Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmamızın katalog kısmında Vezirköprü yöresinde bulunan biri 17. yüzyılın sonlarına, on beşi ise 18. yüzyıla ait olmak üzere on altı mezar taşı incelenmiştir. Bunlardan on üç tanesi erkek (Kat. No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 16); üç tanesi bayan mezarlarına aittir (Kat. No: 12, 13, 15). 17. yüzyıla ait olan üstü açık sanduka (Kat. No: 1) dışındaki diğer bütün mezarlar şahideli formdadır. Bu tür mezarların⁴ bir kısmında (Kat. No: 5,

⁴ Bu mezar türüne "toprak mezar" adı da verilmektedir. Bkz.: Aksel Tibet, Ekrem Işın, Dilek Yelkenci, "Stelea Turcicae VIII, Yenikapı Mevlevihânesi Haziresi", *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri I*, Ankara 1996, s. 246; Gazanfer İltar, *Giresun İli Sahil*

7, ,8, 11, 12, 14) baş ve ayakucu şahideleri birlikte bulunurken bir kısmında (Kat. No: 2, 3, 4, 6, 9, 10, 13, 15, 16) sadece başucu şahidesi görülmektedir. Bu tip mezarlarda şahideler doğrudan toprağa dikildiğinden zamanla toprağın yumuşaması vb. nedenlerden taşlardan bazılarının yan yattığı ve bazılarının yerlerinden sökülmüş oldukları dikkat çekmektedir. Üstü açık sandukanın kesme blok taşlardan müteşekkil pehleri diğerlerine göre nispeten sağlam durumdadır. Ancak burada da sanduka başucu dikmesi içerisine gömülmüş kare prizması şeklindeki başucu şahidesinin başlığı kırıktır.

İster sandukalı isterse şahideli mezarlarda yer alsın bütün şahideler tip, başlık türü, süsleme unsurları ve kompozisyon, yazı, malzeme ve işleniş açılarından birtakım özellikler sergilemektedir. Şimdi bunları saydığımız özellikler açısından değerlendirmeye çalışalım:

52 A. Şahide Tipleri

OMÜİFD Mezar taşları, erkek veya kadın mezarlarına ait oluşları açısından farklı özellikler sergilemektedir. Taşların tipolojik tasnifini bu hususu dikkate alarak yapmanın uygun olacağı kanaatindeyiz.

1. Erkek Mezar Taşları

İncelediğimiz on üç adet erkek mezarından beş tanesinde (Kat. No: 5, 7, 8, 11, 14) hem başucu hem de ayakucu şahidesi; sekiz tanesinde ise (Kat. No: 1, 2, 3, 4, 6, 9, 10, 16) sadece başucu şahidesi bulunmaktadır. Buna göre erkek mezarlarında on üç tanesi başucu, beş tanesi de ayakucu olmak üzere toplam on sekiz adet şahide yer almaktadır.

Şeridindeki Osmanlı Mezar Taşları, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005, s. 351-352; Bengü Gündoğan, *Kastamonu Ferhat Paşa Camisi Haziresi Mezar Taşları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 223; Gökhan Gümüşdağ, *Kastamonu Şehri Nasrullah Camisi, Yılanlı Camisi, Yakup Ağa Camisi, Ahmet Dede Camisi Hazirelerindeki Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s. 159.

a) Başucu Şahideleri

1 no'lu şahide hariç, erkeklere ait başucu şahidelerinin tamamı biçim açısından genel olarak aynı özellikleri taşımaktadır. Başlıklı, düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli⁵ olan bu şahidelerden iki tanesinin (Kat. No:5, 9) üst kısımları kırık olup şu an başlığı bulunmamaktadır. 1 no'lu şahide ise kare prizması şeklinde olup başlığı mevcut değildir.

Şahideler, gövde boyutları açısından birbirlerinden farklı olsalar da ön yüzleri bütünüyle kitabeye tahsis edilmiştir. Kitabeler düzgün satırlar halinde olup satır aralarına kabartma ince çizgiler yerleştirilmiştir. Şahidelerin arka yüzleri yanlardan pahlı olup boş bırakılmıştır.

b) Ayakucu Şahideleri

Erkeklere ait on üç mezardan halen sadece beş tanesinde (Kat. No: 5, 7, 8, 11, 14,) ayakucu şahidesi mevcuttur. Şahideler düşey dikdörtgen plaka formunda gövdelidir. Üst kısımları, 11 no'lu şahide hariç sivri kemerlidir. 8 no'lu şahidede ise taşın üst kısmı kırıktır. Genel olarak bu tür şahidelerin uç kısımları tepede ters "v" biçiminde nihayetlendiğinden bunlar farklı şekillerde isimlendirilmektedir⁶. Şahidelerde herhangi bir bezeme yoktur.

c) Başlıklar

Erkek şahidelerinde görülen başlıkların hepsi sarıklı başlık⁷ formunda olup dört ayrı türdedir. Birinci grubu oluşturan 2, 3, 4, 6, 7 no'lu şahide-

⁵ Bu tip şahideleri Bacque-Grammont, Laqueur ve Vatin kendi içinde farklı gruplara ayırmakla birlikte genel bir tasnifle "başlıklı, düz cephe" olarak isimlendirmektedirler. Bkz.: Jean-Louis Bacqué-Grammont-Hans Peter Laqueur et Nicolas Vatin, "Les Cimetières Ottomans Comme Source Historique. Méthodologie et Possibilités de Traitement Par L'Informatique", *Erdem*, C. VI, S: 16, Ankara 1992, s. 210.

⁶ Bu tür şahidelere, "ters v biçimli tepelikli" şahideler adı verildiği gibi (Bkz.: İltar, *a.g.t.*, s. 372; Gündoğan, *a.g.t.*, s. 232; Gümüşdağ, *a.g.t.*, s. 178) bazı çalışmalarda bu şahideler "sivri üçgen alınlıklı" olarak isimlendirilmiştir. Bkz.: Erol Uğraşkan, *Kastamonu Ferhat Paşa ve Atabey Gazi Camileri'nin Hazirelerindeki Mezar Taşları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, s. 226.

⁷ Başlık tiplerinin isimlendirilmesinde büyük oranda şu çalışmalardan yararlanılmıştır: Bacqué-Grammont-Laqueur ve Vatin, *a.g.m.*, s. 176-214; Jean-Louis Bacque-Grammont -

lerde başlıklar çapraz kafes dilimli başlıklı, taşkın sarıklı kavuk⁸ şeklindedir. Bu tipte baklava biçiminde dikilmiş olan kavuk üzerindeki sarığın üst kısmı V biçiminde bir boşluk oluşturacak gibi sarılırken alın bölümü de ters U oluşturarak, baş aşağı çevrilmiş yürek görüntüsü verecek biçimde iki yana doğru genişlemektedir⁹. 8 ve 10 no'lu şahideler, oval tipli sarıklı başlığa sahiptir¹⁰. Başlıklar, tepede dikey dilimli takke ile onun alt tarafına sarılmış çapraz eğimde dilimli sarıklı kavuk şeklindedir. 11 no'lu şahide çapraz eğimde dilimli sarıklı başlıktır. Bu türde basit bir kavuk üzerine çapraz eğimde enli bir sarık sarılır. Başlığı diğer versiyonlarından ayıran özellik başlığın daha yüksek ve tepe bölümünün yuvarlak olmasıdır¹¹. 14 ve 16 no'lu şahidelerin başlığı ise çubuklu başlıklı sarıklı kavuk şeklindedir¹². Bu tipteki başlıklar dikey kabartma çubuklu olup sarığın dışında kalan başlık kısmı büyük ölçüde görülmektedir. 14 no'lu şahidenin başlığına sarığın dolamları arasına sıkıştırılmış şekilde bir gül dalı işlenmiştir. 14 no'lu şahide ise "rahtvân"¹³ şeklinde meslek belirtilmiştir-

54

OMÜİFD

Nicolas Vatin, "Stele Turcice, VI, Steles Funeraires De Sinop", *Anatolia Moderna/Yeni Anadolu III*, Paris 1992, s. 105-207; Hans-Peter Laqueur, *Hüve'l-Baki, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, (Çev: Selahattin Dilidüzgün), İstanbul 1997; Halit Çal, "İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezartaşlarında Başlıklar", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu III*, İstanbul 1998, s. 206-225.

⁸ Çal, a.g.m., s. 210.

⁹ Laqueur bu tip başlığı F-II olarak isimlendirmekte ve bunların, konumları birbirinden oldukça farklı şahıslar tarafından giyildiğini kaydetmektedir. Laqueur, *Hüve'l-Baki*, s. 150.

¹⁰ Laqueur, tepe bölümündeki dikişlerin farklılığı ile birbirinden ayrılan derviş kavuklarının temel biçimini de oluşturduğunu ifade ettiği bu başlık türüne tip I adını vermekte, genelde küçük dereceli ulema, küçük ve orta dereceden kadılar imam ve vakıf çalışanları ile derviş ve şeyhlerin kullandıkları bu başlığı 1829 yılında yapılan kıyafet devriminden sonra yalnızca dervişlerde görmenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Laqueur, *Hüve'l-Baki*, s. 154.

¹¹ Bu başlık türü Laquer tarafından E-IV (bkz. Laqueur, *Hüve'l-Baki* s. 147); Jean-Louis Bacque-Grammont -Nicolas Vatin, tarafından FVIII olarak adlandırılmaktadır. (bkz. Jean-Louis Bacque-Grammont -Nicolas Vatin, "a.g.m.", s. 126.)

¹² Jean-Louis Bacque-Grammont -Nicolas Vatin, tarafından FV olarak adlandırılmaktadır. Jean-Louis Bacque-Grammont -Nicolas Vatin, "a.g.m.", s. 126-127.

¹³ Rahtvan: Binek Atlarına vurulan eyerlerin üstüne konan gaşiyelerin üzerine bağlanan sırma şerit adıdır. Raht- Hümayun denilen padişahların mücevherli eyer takımlarına bakanların başına "Rahtvan Ağası" denir. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, İstanbul 1983, s. 133.

tir. Daha çok orta dereceli memurların giydiği bu başlığı esnaftan kişiler de giyebilmektedir¹⁴.

2. Kadın Mezar Taşları

İncelediğimiz taşlardan 12, 13 ve 15 no'lu şahideler bayanlara aittir. Bunlardan sadece bir tanesinde (Kat. No: 12) ayakucu şahidesi görülmektedir.

a) Başucu Şahideleri

12, 13 ve 15 no'lu örneklerde yer alan başucu şahidelerinden sadece bir tanesi (Kat. No: 12) sağlam olup diğer ikisinin başlık kısımları kırıktır. Bu nedenle şahideleri form açısından tam bir değerlendirmeye tabi tutamıyoruz. Üçgen alınlıklı düşey dikdörtgen plaka formunda gövdeli¹⁵ olan 12 no'lu şahidenin alınlık bölümü ile kitabenin üst kısımları tamamen bitkisel bezemelerde dolguludur. Aynı şekilde başlık kısmı kırık olan 15 no'lu şahidenin kitabe üstlerinde bitkisel tezyinat yer almaktadır. Kitabeler her üç şahidenin ön yüzlerinde satırlar halinde bulunmaktadır.

Kadın başucu şahideleri, form ve tezyinat açısından erkeğe başucu şahidelerinden farklıdır. Zira erkek şahideleri sarıklı başlıklara sahipken, buna karşılık bayan başucu şahideleri bitkisel bezemelidir.

b) Ayakucu Şahideleri

Kadın mezarlarının sadece bir tanesinde ayakucu şahidesi bulunmaktadır (Kat. No: 12). Burada şahide üçgen alınlıklı, düşey dikdörtgen plaka şeklinde gövdeli olup şahidenin üst kısmı tepede ters "v" biçiminde sonlanmaktadır¹⁶. Şahide ön yüzünde etrafı ince silmelerle konturlanmış boş bir alan mevcuttur. Süslemeler bu boş alanın üst kısmında görülmektedir.

¹⁴ Çal, a.g.m., s. 210; Gülşen Çakar, Bursa Emir Sultan Mezarlığındaki 18. ve 19. Yüzyıllardaki Mezar Taşları, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2007, s. 168, 172, 193.

¹⁵ Kadın başucu şahidelerinin sınıflandırılmasında Bacque-Grammont, Laqueur ve Vatin de gövde formu ve tepelik kompozisyonlarını göz önünde bulundurup şahideleri on sekiz ayrı gruba ayırmışlardır. Bkz.: Bacque-Grammont, Laqueur ve Vatin, "a.g.m.", s. 177-214.

¹⁶ Bu tip şahideleri Bacque-Grammont, Laqueur ve Vatin "F II: Beşgen" olarak isimlendirmektedir.

“c” ve “s” kıvrımlı stilize akant yaprakları kompozisyonun esasını oluşturmaktadır.

B. Süsleme Unsurları

İncelediğimiz mezar taşlarında bitkisel, geometrik ve nesneli olmak üzere üç tür bezeme unsurunun yer aldığı görülmektedir.

1. Bitkisel Motifler

Bitkisel motifler mezar taşı süslemelerinde en yoğun görülen tezyinat unsurlarındandır. Üç şahidede (Kat. No: 12, 14, 15) akantus, gül, gülbezek, lale ve incir, şeklinde çeşitlenen bitkisel öğeler bezemenin esasını oluşturmaktadırlar.

a) Akantus Yapağı: İki örnekte (Kat. No: 12, 15) görülmektedir. 12 no'lu örneğin hem başucu hem de ayakucu şahidelerinin üstte kalan ve 56 şahidelerin alınlık kısmını da içine kısımlarında simetrik olarak işlenmiş stilize akant yapraklarının oluşturduğu “c” ve “s” kıvrımlı düzenlemeler hâkimdir. Aynı şekilde 15 no'lu örnekte kitabenin üstünde ve üçgen köşeliklerde stilize akant yapraklarının oluşturduğu “c” ve “s” kıvrımlı bitkisel düzenlemeler yer almaktadır. Yaban enginarı veya kenger yapağına benzer biçimde olan bu bezeme Osmanlı sanatına Batı etkisi ile girmiş¹⁷ hem mimari hem de mezar taşı süslemelerinde yaygın olarak tercih edilmiştir¹⁸.

b) Gül: Sadece iki başucu şahidesinde (Kat. No: 12, 14) görülmektedir. 12 no'lu örnekte kitabenin üstünde bulunan gülbezeği çevreleyen silmenin kenarlarına ters bakışlı birer gül dalı yerleştirilmiştir. 14 no'lu

¹⁷ Doğan Kuban, *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*, İstanbul 1973, s. 239; Aygün Ülgen, “Tanzimat Günlerinde Türk Mimari Üslubu-Tanzimat Döneminde Batılılaşma Akımıyla Türk Mimarisine Giren Üsluplar ve Üslup Özellikleri”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. III, S: 7, İstanbul 1990, s. 69.

¹⁸ Cevdet Çulpan, *Serviler II*, İstanbul 1961, s. 26-27; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisini*, İstanbul 1986, s. 393.

örnekte ise başlığa sarığın dolamları arasından sarkar halde bir gül dalı işlenmiştir¹⁹.

Mezar taşı süslemelerinde en çok tercih edilen bitkisel unsurlar arasında bulunan gül, yurdumuzun çeşitli yerlerindeki mezar taşlarında yoğun olarak görülmektedir. Bunlar içerisinde Edirne Üç Şerefeli²⁰, Kastamonu Yılanlı, Yakup Ağa²¹, Şeyh Şaban-ı Veli²² ve Ferhat Paşa²³ camilerinin hazireleri ile Samsun Kökçüoğlu²⁴, Bursa Emir Sultan²⁵, Amasya²⁶ ve Giresun mezarlıklarını²⁷ zikredebiliriz. Ayrıca, İstanbul'daki bazı çeşmelerin yüzey bezemelerinde vazo içerisinde güllü natürmort kompozisyonları yer almaktadır²⁸.

Gül, Türkler tarafından eskiden beri bilinen bir çiçek olup, edebiyatta sevgilinin sembolü olarak kabul edilmiş ve şairler için hep ilham kaynağı olmuştur. Rengi, şekli ve kokusuyla çeşitli benzetmelere konu olan gülün, Yunus Emre'nin "çiçek eydür ey derviş gül Muhammed teridir" mısrasında da dile getirdiği gibi Hz. Peygamberin terinden olduğuna inanılmakta ve onu sembolize ettiği kabul edilmektedir²⁹.

¹⁹ Mezar taşlarında gül motifinin kullanımı konusunda daha fazla bilgi için bkz.: Recep Gün, *Çarşamba Gökçeli Mezarlığındaki Tarihi Mezar Taşları*, Samsun 2009, s. 127.ss. 131-132.

²⁰ Ayşegül Arslan, *Edirne Üç Şerefeli Camii Haziresi Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s. 451-452.

²¹ Gümüşdağ, *a.g.t.*, s. 37, 38, 88.

²² Meral Taşdemir, *Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli Camisi ve Türbesi Haziresi'nde Yer Alan Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1993, s. 146-147.

²³ Gündoğan, *a.g.t.*, s. 259; Uğraşkan, *a.g.t.*, s. 230.

²⁴ Eyüp Nefes, *Samsun Yöresinde Bulunan Mezar Taşları* (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2002, s. 191.

²⁵ Çakar, *a.g.t.*, s. 494.

²⁶ Günnur Aydoğdu, *Amasya Mezartaşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1997, s. 247.

²⁷ İltar, *a.g.t.*, s. 375.

²⁸ H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri-Bereketzâde Çeşmesi*, İstanbul 1989, s. 68; H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri-Beyoğlu Cihefindeki Meyva Tabacağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler*, Ankara 1991, s. 46.

²⁹ Burhan Oğuz, *Mezartaşında Simgeleşen İnançlar*, İstanbul 1983, s. 47; Ayrıca Laqueur, Busbecq'in "...gül yapraklarını da yere atmıyorlar... Türkler de gülün Muhammed'in

Osmanlılar zamanında, natüralist akımın başından itibaren gül, sanatın hemen hemen her dalında en çok kullanılan çiçek türlerinden biri olmuştur³⁰. Gülün, özellikle de gonca halinin, mezar taşlarında farklı amaçlar için kullanılmış olabileceği de düşünülmektedir. Nitekim bayan mezar taşlarının başucu şahidelerinde başlıkların hemen altındaki kabartılar gül goncası veya işlenmemiş gül³¹ olarak değerlendirilmiş ve bunların açmamış halde tasviri mezardaki şahsın çok genç yaşta öldüğünün bir göstergesi sayılmıştır³².

c) Gülbezek: 12 no'lu mezarın başucu şahidesinde kitabenin tam üstünde yer alan bölümde etrafı yarım daire formunda bir silme ile çevrelenmiş dört katlı yarım gülbezek motifi yer almaktadır.

d) Lale: 15 no'lu mezarın başucu şahidesinde kitabenin ilk iki satırının baş ve son kısımlarına stilize halde işlenmiş lale motifleri bulunmaktadır.

58

OMÜİFD

Bu motif Edirne Üç Şerefeli³³ Kastamonu Ahmet Dede³⁴, Şeyh Şaban-ı Veli³⁵ ve Ferhat Paşa³⁶ camilerin hazirelerinde, Samsun Kökçüoğlu³⁷, Bursa Emri Sultan³⁸, Siirt³⁹ ve Giresun sahil şeridi mezarlıklarında⁴⁰, da

terinden olduğuna inanılır" şeklindeki ifadesini nakletmektedir. Bkz.: Laqueur, *a.g.e.*, s.130; Cemal Kurnaz, "Gül", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 220.

³⁰ Yıldız Demiriz, *Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler*, İstanbul 1986, s. 346.

³¹ H. Örcün Barışta bu kabartıları ceviz büyüklüğünde kabul edip işlenmemiş gül olarak değerlendirmektedir. Bkz.: İltar, *a.g.t.*, s. 370.

³² Laqueur, *a.g.e.*, s. 133.

³³ Arslan, *a.g.t.*, s. 453-455.

³⁴ Gümüşdağ, *a.g.t.*, s. 125.

³⁵ Taşdemir, *a.g.t.*, s. 146.

³⁶ Gündoğan, *a.g.t.*, s. 257; Uğraşkan, *a.g.t.*, s. 231.

³⁷ Nefes, *a.g.t.*, s. 194.

³⁸ Çakar, *a.g.t.*, s. 496.

³⁹ Mehmet Mutlu, *Siirt Mezar Taşları* (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2006, s. 127.

⁴⁰ İltar, *a.g.t.*, s. 375.

sıkça kullanılmıştır. İstanbul çeşmelerinde yer alan lale motifleri ise oldukça stilize haldedir⁴¹.

Lâle, XII. yüzyıldan itibaren Türk süsleme sanatında stilize olarak yer almıştır⁴². Selçuklularda yazma kitaplarda ve kitap kaplarında yer alan lâleyi⁴³ şiirde kullanan ilk kişi Mevlânâ olmuştur⁴⁴. Osmanlılarda ilk defa XIV. yüzyılda divan şiirinde Ahmedî tarafından kullanılan lâle⁴⁵ süsleme sanatına da en erken giren ve en çok kullanılan çiçeklerden biri olmuştur⁴⁶. XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı sanat eserlerinde görülmeye başlanan⁴⁷ lale, XVII. yüzyılda zirveye çıkmış⁴⁸ daha sonra rokoko üslupla birlikte eski önemini kaybetmiştir⁴⁹. Lale, cami, çeşme ve mezar taşları başta olmak üzere Türk bezemelerinde sevilerek kullanılan bir çiçek olmuştur. Bunun nedeni olarak, Osmanlı Türkçesi harfleriyle yazıldığında onun Allah lafzındaki harflerin aynısını içermesi gösterilmektedir⁵⁰.

e) İncir: 12 no'lu mezarda baş ucu şahidesinde alınlığın hemen altında iki silme ile belirlenmiş alanda bulunan üç tabaktan yanlardaki ikisinde üçer adet incir tasviri dikkat çekmektedir.

2. Geometrik Motifler

Mezar taşı süslemeleri arasında geometrik motiflere pek rastlanılmamıştır. Sadece başucu şahidelerinde yer alan kitabelerde satırları ve bazı şahidelerde (Kat. No: 12) kompozisyon öğelerini birbirinden ayıran düz silmeler halinde kabartma ince çizgiler görülmektedir. Ayrıca bazı şahidelerinde

⁴¹ Barışta, İstanbul Çeşmeleri-Bereketzâde..., s. 57, 58; Barışta, İstanbul Çeşmeleri-Beyoğlu..., s. 47.

⁴² A. Süheyl Ünver, "Türkiye'de Lale Tarihi", *Vakıflar Dergisi*, S:9, Ankara 1971, s. 265-268.

⁴³ Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı*, İstanbul 1999, s. 85.

⁴⁴ Turhan Baytop-Cemal Kurnaz, "Lâle", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, s. 80.

⁴⁵ Baytop ve Kurnaz, a.g.m., s. 80.

⁴⁶ Laqueur, a.g.e., s. 132.

⁴⁷ Alev (Çakmakoglu) Kuru, "Orta Asya Türk Sanatında Palmet ve Lale Motiflerinin Değerlendirilmesi Hakkında Bir Deneme", *Belleten*, LXI, 230, 1997, s. 37-41.

⁴⁸ Ünver, "Türkiye'de Lale...", s. 265-268.

⁴⁹ F. Çiçek Derman, "Lâle/Sanat", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, s. 81.

⁵⁰ C. E. Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul 1983, s. 1219; Beşir Ayvazoğlu, "Lale" *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1986, C. VI, s. 63, 64.

delerde (Kat. No: 12, 15) yay şeklinde ince silmeler de dikkat çekmektedir.

3. Nesneli Süsleme Unsurları:

Nesneli süsleme unsurları da geometrik motifler gibi oldukça az kullanılmıştır. Sadece 12 no'lu şahidenin alınlık kısmının altında iki silme ile sınırlanmış alanda içlerinde meyva bulunan ayaklı ve hilal biçimli üç tabak tasvir edilmiştir.

Meyva tabağı motifi XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra özellikle kadın mezar taşlarında görülmeye başlanmış ve mezarlıklar adeta meyve bahçesine çevrilmiştir⁵¹. Rüçhan Arık, Foto. sanatında natürmort resmi yapan ilk sanatkarın Süleyman Seyit Bey (1842-1913) olduğunu söylemekle birlikte, Selçuklulardan beri çiçek ve meyva motiflerine ilgi duyulduğunu ileri sürmekte ve örnek olarak da Konya İnce Minareli Medrese portalinde ve Sivas Çifte Minareli Medrese cephesinde, yan pencerelerde yer alan enginar motiflerini göstermektedir⁵².

Laqueur'ün yaşam sembolleri arasında zikrettiği⁵³ tabakta meyva motifi ve kompozisyonu, İstanbul⁵⁴, Edirne⁵⁵, Bursa⁵⁶, Giresun⁵⁷ ve Amasya⁵⁸ mezar taşlarında farklı uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır.

C. Malzeme ve İşleniş

İncelediğimiz mezar taşlarının hepsi mermerden yapılmıştır. Malzemenin mermer oluşu şahideler üzerinde yer alan kitabe ve süslemelerin fazla bozulmadan günümüze ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Ancak bununla birlikte nispeten sağlam kalmış iki şahide hariç (Kat. No: 6,12) diğer b ü-

⁵¹ Nejat İşcan, Anadolu Mezar Taşları Süslemeciliğine Genel Bir Bakış, Eskişehir 1980, s. 42.

⁵² Rüçhan Arık, Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı, Ankara 1988, s. 132.

⁵³ Laqueur, *a.g.e.*, s. 130.

⁵⁴ Laqueur, *a.g.e.*, s. 130.

⁵⁵ Arslan, *a.g.t.*, s. 457-459.

⁵⁶ Çakar, *a.g.t.*, s. 502.

⁵⁷ İltar, *a.g.t.*, s. 386.

⁵⁸ Aydoğdu, *a.g.t.*, s. 249-250.

tün şahidelerde şu veya bu şekilde tahribat izlerini görmek mümkündür. Zira bazı şahidelerde başlık kısmı tamamen, bazı şahidelerde ise gövdenin değişik yerlerinde kırıkların olduğu tespit edilmiştir.

Mezar taşları üzerinde görülen bezemeler kabartma olarak işlenmiştir. Kabartma işleme, mezar taşı üzerine uygulanacak motifin bırakılıp kenarlarının alınması suretiyle yapılmaktadır⁵⁹. Bezemeleri taşta işleyen ustalarla ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir⁶⁰. Gerek kitabeler gerekse süsleme unsurlarında görülen işçilik açısından şahideler arasında belirgin bir fark bulunmamaktadır.

Genel olarak mezar taşlarının nerede ve kimler tarafından yapıldığı ile ilgili herhangi kesin bir bilgi yoktur⁶¹. Bununla birlikte İstanbul, Edirne, Bursa, Kastamonu, Samsun, Giresun, Sinop, Erzurum vb. yerlerde form ve içerik itibarıyla benzer hatta birbirinin aynı mezar taşlarına rastlanması, mezar taşı yapımı ve işçiliğinde bu üslup birliğini sağlayan belli birtakım merkezlerin bulunduğu düşüncesini akla getirmektedir⁶². Vezirköprü'de özellikle temiz ve gösterişli bir işçilik sergileyen mermer mezar taşlarının siparişe ilçe dışında yaptırılmış olabileceğini, basit işçilik gösterenlerin ise yerel ustalara yaptırıldığını düşünmekteyiz.

⁵⁹ Yazıların mezar taşlarına işlenişi hakkında bkz.: Mehmet Zeki Kuşoğlu, *Mezar Taşlarında Hüve'l-Bâki*, İstanbul, 1984, s. 2; Ahmet Sacit Açıkgözoğlu, "Hattat Sami Efendi'nin Mezar Taşı Kitabeleri", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul 1999, s. 129.

⁶⁰ Mustafa Râkım'ın kitabelerini bir Ermeni usta'ya hâkettirdiği ve eğer istediği gibi oymamış ise, düzeltirene kadar uğraştığı, Sami Efendi'nin de Süslü Ali adında bir ustayı tercih ettiği nakledilmektedir. Uğur Derman, "Mezar Kitâbelerinde Yazı San'atımız", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S: 49/328, İstanbul 1975, s. 42.

⁶¹ U. Derman, "Mezar Kitâbelerinde...", S. 41-42, Kuşoğlu, *a.g.e.*, s. 1.

⁶² Yurdumuzun Samsun, Trabzon, İstanbul vs. şehirlerindeki bazı mezar taşı kitabelerinin aynı hattatlar tarafından yazılmış olması da bu görüşümüzü destekler mahiyettedir. Karşılaştırma için bkz.: Recep Gün, "Mezartaşı Kitabelerindeki İmzaların Referansı Sorunu: Samsun-Çarşamba Rıdvan Paşa Camii Haziresindeki İki Mezartaşı Örneği", *İsten*, S: 1, 2003, s. 151-156; Ahmet Sacit Açıkgözoğlu, *Eyüp Sultan Civarında İmzalı Mezar Taşı Kitabeleri* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1995, s. 27, 41, 59; Eyüp Nefes, "Samsun Merkez Kökçüoğlu Mezarlığı'ndaki Kitabesinden Hareketle Hattat Mısırî-Zâde İle İlgili Bir Değerlendirme", *Ekev Akademi Dergisi*, S: 29, Erzurum 2006, s. 289-295.

D. Yazı

Mezar taşı bezemelerinin vazgeçilemez unsurlarından biri de şahideler üzerinde yer alan kitabelerdir. Bu kitabelerin değerlendirilmesinde biçim ve içerik açısından taşıdıkları özellikler göz önünde tutulmuştur.

1. Yazıların Biçimsel Özellikleri

İncelediğimiz 17. ve 18. yüzyıllara ait mezar taşları üzerinde yer alan kitabelerin tamamı celî sülüs hatla yazılmıştır. Celî sülüs, sülüsün⁶³ kitabe ve levhalarda kullanılan türü olarak tanımlanır. Mimari yapıların duvarlarını süsleyen yazılar ve mezar taşı kitabeleri genellikle celî tarzındadır⁶⁴. Kalın ve iri bünyeli olan bu yazı türünde kalem kalınlığının ve harf iriliğinin bir sonu bulunmadığı⁶⁵ için kitabelerin her biri farklı boyuttadır. Ayrıca aynı yazı türü ile işlenmiş olmalarına rağmen kitabeler arasında estetik bütünlük de söz konusu değildir.

Kitabeler, başucu şahidelerinin ön yüzlerinde gövde bölümü üzerinde bulunmaktadır. Düz satırlar halinde tatbik edilen kitabelerin düz ve ince kabartma çizgilerle belirlenmiş dikdörtgen kartuşlar içerisine işlendikleri görülmektedir. Sadece 1 no'lu şahidede kitabe oldukça dar olan şahidenin ön yüzüne istiflenerek işlenmiştir.

2. Yazıların Muhtevası

Mezar taşları üzerinde yer alan kitabeler, biçim açısından olduğu gibi, içerikleri itibariyle de bazı özelliklere sahiptir. On altı kitabeden sadece biri (Kat. No: 1) Arapça diğerleri ise Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır⁶⁶.

⁶³ Sülüs, eski kaynaklarda “dört behresi musattah ve iki behresi müdevverdir.” şeklinde tanımlanmaktadır. Bkz.: Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s.21.

⁶⁴ Muhiddin Serin, *Hat Sanatımız*, İstanbul 1982, s. 45; M. Hüsrev Subaşı, *Yazıya Giriş*, İstanbul 1997, s. 21; M. Uğur Derman, “Osmanlı Celî Hatında Klasik Kavramı”, *Sanat ve Klasik*, İstanbul 2006, s. 11-12.

⁶⁵ Mahmut Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, Ankara 1983, s. 114.

⁶⁶ Osmanlı'nın ilk devirleri de dâhil olmak üzere XVI. yüzyıla kadar kitabelerde kullanılan dil genellikle Arapça olmuş ve sonra kısa bir süre içerisinde Osmanlıca tercih edilmiştir. Bkz.: Halil Ethem, *Kitabeler Nasıl Kayıt ve Zaptolunmalıdır* Ankara 1940, s. 13; Ancak erken dönemde Arapça'nın yanı sıra Osmanlıca yazılmış kitabelerle de karşılaşmaktadır.

Kitabelerin düzeni hakkında genel-geçer bir kural bulunmamaktadır. Mezarda yatan şahsın adını, dua ifadelerini ve tarih ibaresini içeren sade ve kısa kitabeler olduğu gibi (Kat. No: 1, 4, 9, 10, 11, 14, 15), kitabelerin başında bunlara ilave beyit veya dörtlük içeren daha kapsamlı, uzun kitabeler de mevcuttur⁶⁷ (Kat. No: 2, 3, 5, 6, 7, 8, 12, 13, 16).

a) Başlangıç İfadeleri: Kitabelerden sadece bir tanesinde “هو الخلاق الباقي” /Hüve'l-Hallâku'l-Bâki” (O yaratıcı ve kalıcı olandır) şeklinde başlangıç cümlesi yer almaktadır.

b) Ölen Şahıs Adına Yazılmış Manzume: Kitabelerde başlangıç ifadelerinden sonra, ikinci sırada, genellikle beyitler ve dörtlükler halinde manzumelerden oluşan bir bölüm yer almaktadır (Kat. No: 2, 3, 5, 6, 7, 8, 12, 13, 16). Bu manzumelerde ölümün hak oluşu ve herkesi bulacağı (Kat. No: 2, 5, 6, 7, 8, 12), uyarı ve ibret alma (Kat. No: 7), ebeveynin yürek acısı (Kat. No: 13), genç yaşta ölüm ve dünyadan murad almadan gidiş (Kat. No: 13, 16), ölü için rahmet ve dua temennisi (Kat. No: 3, 7), ölümden bizar oluş (Kat. No: 16) temaları işlenmektedir.

c) Kimlik Bilgileri: Manzumelerden sonra şahsın kimlik bilgileri verilmektedir. Kimlik tanıtıcı ifadelerin bazılarında doğrudan şahsın adı verilirken (Kat. No: 3, 7, 15) bazılarında baba (Kat. No: 1, 2, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 14) bazılarında ise soy ve sülale adlarından biri veya bir kaçıyla birlikte (Kat. No: 4, 13, 16) anılmaktadır. Bazı kitabelerde ise kişilerin isimlerinden önce meslekleri veya sosyal statü ifadeleri yer almaktadır (Kat. No: 10, 11, 12, 14).

Bkz.: F. İsmail Âyanoğlu, Fatih Devri Ricali Mezar Taşları ve Kitabeleri, *Vakıflar Dergisi*, S: 4, Ankara 1958, s. 195; Abdülhamit Tüfekçioğlu, “Türk Mimarisinde Yazı”, *Yeni Türkiye*, S: 46, Ankara 2002, s. 623.

⁶⁷ Laqueur, Mezar kitabelerini; 1- Yakarış, 2- Dua, 3- Kimlik, 4- Dua İsteme, 5- Tarih olmak üzere beş başlıkta incelemiştir. Bkz.: Laqueur, *a.g.e.*, s. 80; Halit Çal ise kitabelerde işlenen konuları esas alarak 1- Başlangıç İfadesi, 2- İnsanlara Uyarı, 3-Durum Bildirme, 4-Sebeup Bildirme, 5- Tanrıdan İstek, 6- İnsanlardan İstek, 7- Meslek, 8- Aile-Baba Adı, 9-Tanrıdan İstek (Dua), 10-Ölenin Adı, 11- İnsanlardan İstek ve 12-Tarih olmak üzere daha farklı bir gruplandırma da bulunmuştur. Bkz: Çal, *a.g.m.*, s. 214.

d) Dua: Şahıs isimlerinin ardından ölen şahsın ruhu için “fatiha” talep eden bölüm gelmektedir. Bu ifadeler “...’nın ruhu için/ rûhîcün/ruhuna el-Fâtîha” şeklinde değişmektedir. Dua bölümleri, manzumeli ve manzumesiz kitabelerde benzer şekilde düzenlenmiştir.

e) Tarih: Kitabeler mezarda yatan şahsın öldüğü tarihi veren bölümle son bulmaktadır⁶⁸. Hicri takvim esas alınarak düşülen tarihlerde tarih ifadeleri sadece yıl olarak verildiği gibi (Kat. No: 3, 4, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16); yıl, ay (Kat. No: 8) veya yıl ay ve günün birlikte verildiği örnekler (Kat. No: 1, 2, 5, 6, 11) de bulunmaktadır. Ayların zikredildiği bazı tarih düşürme ifadelerinde (Kat. No: 5, 6, 11) aylar isimleriyle değil kameri takvime göre rumuzlarıyla gösterilmişlerdir⁶⁹. Kitabelerde ebecle tarih düşürme uygulamasına rastlanılmamıştır.

Muhteva açısından genel olarak beş bölüme ayırarak incelediğimiz kitabelerde birtakım meslek isimleri, yer adları, sülale ve şahıs isimleri vs. geçmektedir. Bunlar:

Meslek ve Sosyal Statü İfadeleri: Kitabelerden sadece bir tanesinde “rahtvân” (Kat. No: 14) şeklinde şahsın meslek ve sosyal statüsünü gösteren ifadeler geçmektedir.

Sülale-Soy İsimleri: İki kitabede (Kat. No: 2, 13) kişi adlarının önünde sülale ve ya soy isimleri bulunmaktadır: Bunlardan ilki “De-dezâde”, ikincisi “Torunzâde” şeklindedir.

Şahıs İsimleri: Mezar taşları üzerinde yer alan kitabelerde pek çok erkek ve kadın ismi yer almaktadır. Erkek İsimleri: Abdullah (Kat. No: 9,12), Abdülkadir (Kat. No: 5), Abbas (Kat. No: 2), Ahmet (Kat. No: 4, 5, 6), Ali (Kat. No: 8), Feyzullah (Kat. No: 11), Hasan (Kat. No: 2), Hüseyin (Kat. No: 1, 16), İsmail (Kat. No: 14), Mehmet (Kat. No: 10), Mustafa (Kat.

⁶⁸ Mezar taşlarında doğum ve ölüm tarihlerinin birlikte verildiği örneklere de rastlanılmaktadır. Bkz.: Gün, a.g.e., s. 155.

⁶⁹ Kamerî aylar ve rumuz harfleri şu şekildedir: 1- Muharrem/ م , 2- Safer/ ص , 3- Rebî’ü'l-Evvel/ ر , 4- Rebî’ü'l-Âhîr/ ر , 5- Cemâziye'l-Evvel/ ج , 6- Cemâziye'l-Âhîr/ ج , 7- Receb/ ب , 8- Şa'bân/ ش , 9- Ramazân/ ن , 10- Şevvâl/ ل , 11- Zilka'de/ ذ , 12- Zi'l-Hicce/ ذ .

No: 1, 3, 6, 7, 8, 11), Ömer (Kat. No: 16). Kadın isimleri: Aişe (Kat. No: 15), Emine (Kat. No: 13), Fatıma (Kat. No: 12).

Sonuç olarak, incelediğimiz on altı mezar taşının, gerek biçim, gerekse kompozisyon özellikleri açısından dönemlerinin yaygın form, bezeme anlayış ve geleneğinin paralelinde bir düzenlemeye sahip oldukları görülmektedir. 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı sanatında mimari alanında görülmeye başlanan yabancı etkiler, alelade ve gösterişsiz tarzda da olsa hazîredeki mezar taşlarında kendini hissettirmiştir. Natüralist ve stilize bitkisel motifler bu etkilerin yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitabelerde yer alan yazı ise kimi yerlerde daha basit kimi yerlerde ise daha sanatkârane olarak geleneksel çizgisi içerisindeki varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Şahidelerin gerek form gerekse kitabe içerikleri dikkate alındığında yüzyıllara göre birtakım farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çalışmada ele aldığımız şahidelerle Vezirköprü'de mevcut 19 ve 20. yüzyıllara tarihlenen şahideler arasında form ve başlık tipleri arasında dikkat çekici farklılıklar mevcuttur. Ayrıca söz konusu dönemlere ait kitabelerin içerikleri dikkate alındığında 18. yüzyıla tarihlenen kitabelerin 19 ve 20. yüzyıla tarihlenen kitabelerden oldukça sade olduğu anlaşılmaktadır.

Vezirköprü'nün sosyal ve kültürel geçmişine ışık tutan, içerikleri ile her biri birer dil ve edebiyat harikası olan bu eserlerin sahip oldukları değerden insanlarımızı haberdar etmede ve onları gelecek nesillere aktarmada araştırmacılara büyük vazifeler düşmektedir. Bu nedenle milli kültür mirasımızın kıymetli ve eşsiz parçalarını oluşturan bu taşların acilen tespitinin yapıp kayıt altına alınmasının gerekli olduğuna inanıyoruz. Yine bu bağlamda mezarlığın baştan sona bir uzman gözetiminde elden geçirilip dağınık halde bulunan şahidelerin bir araya toplanmasının ve toprak altında olması muhtemel taşların da çıkartılıp hazırlanacak bir platforma dikilerek sergilenmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz. Zira bu taşlar medeniyet birikimlerimizin tutulduğu birer toplumsal hafıza kayıt alanları niteliğinde olup geçmişle gelecek arasında birer kültür köprüsü olarak da vazife ifa edebilirler.

Kaynakça

- Açıkgozoğlu, Ahmet Sacit, *Eyüp Sultan Civarında İmzalı Mezar Taşı Kitabeleri*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1995.
- _____, "Hattat Sami Efendi'nin Mezar Taşı Kitabeleri", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul 1999, s. 128-139.
- Arik, Rüçhan, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara 1988.
- Arseven, Celal Esad, *Sanat Ansiklopedisi*, c. I-V, İstanbul 1983.
- Arslan, Ayşegül, *Edirne Üç Şerefeli Camii Haziresi Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.
- Aslanapa, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986.
- Âyânoglu, F. İsmail, Fatih Devri Ricali Mezar Taşları ve Kitabeleri, *Vakıflar Dergisi*, S: 4, Ankara 1958, s. 193-208.
- Aydoğdu, Günnur, *Amasya Mezartaşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1997.
- 66 OMÜİFD Ayvazoğlu, Beşir, "Lale" *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1986, c. VI, s. 63-64.
- _____, *Güller Kitabı*, İstanbul 1999.
- Bacque-Grammont, Jean Louis- Vatin, Nicolas, "Stele Turcice, VI, Steles Funeraires De Sinop", *Anatolia Moderna/Yeni Anadolu III*, Paris 1992, s. 105-207.
- Bacque-Grammont, Jean Louis-Laqueur, Hans Peter-Vatin, Nicolas, "Les Cimetières Ottomans Comme Source Historique. Méthodologie et Possibilités de Traitement Par L'Informatique", Erdem, c. VI, (S. 16), Ankara 1992, s. 177-214.
- Barışta, H. Örcün, İstanbul Çeşmeleri-Bereketzâde Çeşmesi, İstanbul 1989.
- _____, H. Örcün, *İstanbul Çeşmeleri-Beyoğlu Cihetindeki Meyva Tabaklı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler*, Ankara 1991.
- Baytop, Turhan-Kurnaz, Cemal, "Lâle", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, s. 79-81.
- Çakar, Gülşen, *Bursa Emir Sultan Mezarlığındaki 18. ve 19. Yüzyıllardaki Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

- Çal, Halit, "İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezartaşlarında Başlıklar", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu III*, İstanbul 1998, s. 206-225.
- Çulpan, Cevdet, *Serviler II*, İstanbul 1961.
- Demiriz, Yıldız, *Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler*, İstanbul 1986.
- Derman, F. Çiçek, "Lâle/Sanat", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, s. 81.
- Derman, Uğur, "Osmanlı Celî Hattında Klasik Kavramı", *Sanat ve Klasik*, İstanbul 2006, s. 11-38.
- _____, "Mezar Kitâbelerinde Yazı San'atımız", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S: 49/328, İstanbul 1975, s. 36-47.
- Ethem, Halil, *Kitabeler Nasıl Kayıt ve Zaptolunmalıdır* Ankara 1940.
- Gümüşdağ, Gökhan, *Kastamonu Şehri Nasrullah Camisi, Yılanlı Camisi, Yakup Ağa Camisi, Ahmet Dede Camisi Hazirelerindeki Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.
- Gün, Recep, "Mezar taşı Kitabelerindeki İmzaların Referansı Sorunu: Samsun-Çarşamba Rıdvan Paşa Camii Haziresindeki İki Mezar taşı Örneği", *İstem*, Yıl:1, Sayı:1, 2003, s. 151-156.
- _____, *Çarşamba Gökçeli Mezarlığındaki Tarihi Mezar Taşları*, Samsun 2009.
- Gündoğan, Bengü, *Kastamonu Ferhat Paşa Camisi Haziresi Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.
- Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305.
- İltar, Gazanfer, *Giresun İli Sahil Şeridindeki Osmanlı Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005.
- İşcan, Nejat, *Anadolu MezarTaşları Süslemeciliğine Genel Bir Bakış*, Eskişehir 1980.
- Kuban, Doğan, *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*, İstanbul 1973.
- Kurnaz, Cemal, "Gül", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 219-222.
- Kuru, Alev (Çakmakoğlu), "Orta Asya Türk Sanatında Palmet ve Lale Motiflerinin Değerlendirilmesi Hakkında Bir Deneme", *Belleten*, LXI, 230, 1997, s. 37-41.
- Kuşoğlu, Mehmet Zeki, *Mezar Taşlarında Hüve'l-Bâkî*, İstanbul, 1984.

- Laqueur, Hans-Peter, *Hüve'l-Baki, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, (Çev: Selahattin Dilidüzgün), İstanbul 1997.
- Mutlu, Mehmet, *Sürt Mezar Taşları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2006.
- Nefes, Eyüp, *Samsun Yöresinde Bulunan Mezar Taşları*, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2002.
- _____, "Samsun Merkez Kökçüoğlu Mezarlığı'ndaki Kitabesinden Hareketle Hattat Mısrî-Zâde İle İlgili Bir Değerlendirme", *Ekev Akademi Dergisi*, S: 29, Erzurum 2006, s. 289-295.
- Oğuz, Burhan, *Mezartaşında Simgeleşen İnançlar*, İstanbul 1983.
- Pakalın, M. Z., *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I-III, İstanbul 1983.
- Serin, Muhiddin, *Hat Sanatımız*, İstanbul 1982.
- Subaşı, M. Hüsrev, *Yazıya Giriş*, İstanbul 1997.
- Taşdemir, Meral, *Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli Camisi ve Türbesi Haziresi'nde Yer Alan Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1993.
- Tibet, Aksel-İŞİN, Ekrem-YELKENCİ, Dilek, "Stelea Turcicae VIII, Yeni-kapı Mevlevîhânesi Haziresi", *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri I*, Ankara 1996, s. 223-281.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit, "Türk Mimarisinde Yazı", *Yeni Türkiye*, S: 46, Ankara 2002, s. 616-634.
- Uğraşkan, Erol, *Kastamonu Ferhat Paşa ve Atabey Gazi Camileri'nin Hazirelerindeki Mezar Taşları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007.
- Ülgen, Aygün, "Tanzimat Günlerinde Türk Mimari Üslûbu-Tanzimat Döneminde Batılılaşma Akımıyla Türk Mimarisine Giren Üslûplar ve Üslûp Özellikleri", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. 3, S: 7, 1990, s. 67-71.
- Ünver, A. Süheyl, "Türkiye'de Lale Tarihi", *Vakıflar Dergisi*, S: 9, Ankara 1971, s. 265-270.
- Yaman, Bahattin, "Isparta Gülcü Mezarlığı Mezar Taşları", *Erdem*, c. 16, S. 48, Ankara 2007, s. 169-201.
- Yazır, Mahmut, *Eski Yazıların Okuma Anahtarı*, Ankara 1983.
- <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Sayfa&No=385>

Mezar Taşlarında Görülen Genel Özelliklerin Tablo Şeklinde Gösterimi*

Mezar No	İsim	Cinsiyet	Tarih	Şiir	Ayaktaşı	Ebeed	Yazı	Hacılar	Ağalar	Seyyidler
1	Hüseyin Efendi	Er.	1677-1678	Yok	Yok	Yok	Celi Sülüs			
2	Hasan Ağa	Er.	1715	Var	Yok	Yok	Celi Sülüs		Ağaç	
3	Mustafa Ağa	Er.	1743-1744	Var	Yok	Yok	Celi Sülüs		Ağaç	
4	Hacı Ahmet	Er.	1749-1750	Yok	Yok	Yok	Celi Sülüs	Hacı		
5	Abdülkadir	Er.	1754-1755	Var	Var	Var	Celi Sülüs			
6	Hacı Ahmet	Er.	1754-1755	Var	Yok	Yok	Celi Sülüs	Hacı		
7	Hacı Mustafa	Er.	1757-1758	Var	Var	Var	Celi Sülüs	Hacı		
8	Mustafa Efendi	Er.	1758-1759	Var	Var	Var	Celi Sülüs			
9	Molla Abdullah	Er.	1762-1763	Yok	Yok	Yok	Celi Sülüs			Seyyid
10	Mehmet Efendi	Er.	1762-1763	Yok	Yok	Yok	Celi Sülüs			Seyyid
11	Feyzullah Efendi	Er.	1763-1764	Yok	Var	Var	Celi Sülüs			Seyyid
12	Fatıma Hatun	Bn.	1764-1765	Var	Var	Var	Celi Sülüs			
13	Torunzade Emine	Bn.	1772-1773	Var	Yok	Yok	Celi Sülüs			
14	İsmail Ağa	Er.	1780	Yok	Var	Var	Celi Sülüs		Ağaç	
15	Aişe Hatun	Bn.	1780	Yok	Yok	Yok	Celi Sülüs			
16	Ömer Ağa	Er.	1784-1785	Var	Yok	Yok	Celi Sülüs		Ağaç	

* Tablo düzenlemesi şu çalışma örnek alınarak yapılmıştır: Bahattin Yaman, "Isparta Gülcü Mezarlığı Mezar Taşları", *Erdem*, C. 16, S. 48, Ankara 2007, s. 169-201.

FOTOĞRAFLAR

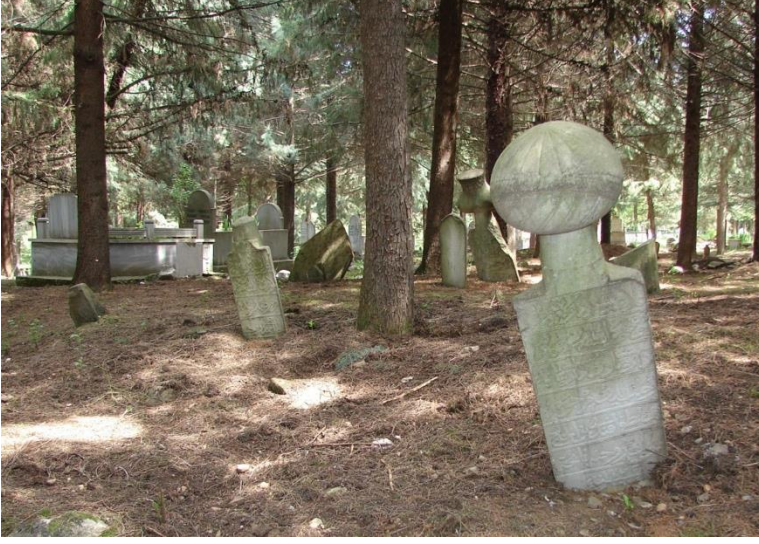

Foto. 1

70

OMÜİFD

Foto.2

Foto.3

Foto. 4

Foto. 5

Foto. 6

Foto. 7

Foto. 8

Foto. 9

Foto. 10

Foto. 11

Foto. 12

Foto. 13

Foto. 14

Foto. 15

Foto. 16a

Foto. 16b

Foto. 17

Foto. 18a

Foto. 18b

Foto. 19

Foto. 20